

Beszprømy Katal - in traval szavak

"Üzenetet írok mindazoknak, akik közülünk valók voltak és elindultak új világba, új emberek közé, mindazoknak, akik új utakat akarnak törni, és rombolni akarnak mindent, ami régi. Üzenek nektek, ti új emberek, én a régi ember.

Valamikor nemrég még többen jártuk ezeket a hegyeket. Sokan és fiatalok mind és magyarok mind, de megapadtunk. Többen más utakra fordultak, könnyebb utakra. Sima völgyi utakra tértek, mert nehéz a hegyet járni. De én itt maradtam a hegyek között. Járom a tövises ösvényt, és hosszú esztendőkön által körülfújt fagyos szél és perzselt a nap, és nem-sokára talán utolsó leszek az utolsó között. De lesznek, akik utánam jönnek, az én maradékaim.

Amikor én már elpihentem, erős ifjú lábakkal nyomomba lépnek ők. És nem szállanak le a hegyről, hogy láncos rabjai legyenek hírnek, dicsőségnek és idegen kultúrának. Mert erősek lesznek. Hatalmasok és magyarok. Az én lábam nyomát pedig eltemeti a hó, de síromon sohasem lesz korhadt fejfa, de a fölém boruló domb virágos lesz mindig, tudom. És emlegetni fognak engem is, apámat is, az én véreim. Az én munkámat folytatják ők és az én életem örökkévaló lesz bennük."

(Kós Károly: Régi Kalotaszeg, Bp. , 1911.)

Írta ezeket a sorokat az a Kós Károly, aki egy erdélyi szász család sarjaként született, mint Karl Kosch.

Történetünk a hetvenes évek fiatalságához nyúlik vissza, akiknek egy része Kós Károly és más jeles elődök nyomdokain a hagyományhoz fordult, hogy környezetüket, tárgyaikat a saját képükre formálják. Más népekhez hasonlóan az ősi kultúrák újrafelfedezésében, újrafogalmazásában próbálták saját nemzedéki és nemzeti identitásukat megfogalmazni.

Ez világszerte divat volt akkoriban, de

míg a hippi mozgalom nyugaton, a keleti, indiai kultúra, főleg a zene irányába mozdult el, nálunk a népművészet a paraszti művészet felé fordult.

Mi ennek az oka? Az, hogy olyan emberek álltak e mozgalom mellé, mint Csoóri Sándor, László Gyula, Nagy László, Ratkó József, Buda Ferenc és folytathatnám a sort.

Ez az időszak volt a táncházak, népművészeti alkotótáborok születésének kora.

1973-ban jött létre a Fiatalok Népművészeti Stúdiója. Akik ebbe a csoportosulásba tartoztak, másképp gondolkodtak a népművészetről, mint a háziipari szövetkezetek, szuvenir boltok szállítói. A díszítmények tobzódása helyett a formai letisztulást, a funkció díszítmény elé helyezését tartották fontosnak. Éppen ezért nyúltak vissza a népművészet archaikusabb rétegeihez, letisztultabb formavilágához.

Munkánkat olyan néprajzkutatók segítették, mint Lükő Gábor, Andrásfalvy Bertalan, Csilling Klára, Kresz Mária, Fél Edit, Martin György. A világban ezt a folyamatot, a néprajzi kutatásokon alapuló, tovább élő népművészetet hívják magyar modellnek.

A múzeumok tárgyainak felfedezése mellett a saját gyűjtőutak is fontosak voltak. Abban az időben járta ez a csapat rendszeresen Erdély, Felvidék legeldugottabb falvait, mikor a hivatalos kultúrpolitika még azt is takargatta, hogy magyarok élnek ott. Vidák István és Nagy Mari Közép-Ázsiáig mentek, hogy újra felfedezzék, és itthon is népszerűsítsék a nemezkészítés fortélyait.

A tokaji alkotótáborokban a tűz körüli beszélgetések, éneklések, a közös munka jelentik máig azt az élményt, mely ezt a generációt összetartja, melyet később Nomád Nemzedéknek neveztek el.

A népművészetet, mint közösségi magatartásformát is megélték, mint tudat és értékformáló lehetőséget. Azt, hogy felelősséggel tartozunk környezetünk alakításáért, s azért, hogy a körülöttünk élő emberek miként érzik magukat közöttünk. Teljes embernek érezhetjük-e magunkat közösségünkben? A hetvenes évek végén az FNS felbomlott, de szellemisége nem szűnt meg. Átadta helyét az országban számtalan helyen létrejött alkotóházaknak, alkotó csoportoknak. Ebben az időben jött létre a gébárti alkotóház is, közös munkával.

Itt, e kiállításon számtalan alapító tag munkáját láthatjuk. Egy jól működő közösségben azonban nem csak az alapítók, hanem tanítványok, új érdeklődők, szimpatizánsok, új mesterek is helyet kell kapjanak. A jó közösség megszűr, de nem zár ki. S ez így történik Gébárton, az a titka a megújulásnak, a fejlődésnek, a közösség megmaradásának.

Van más receptje is a közösség együtt maradásának. Ez pedig a közös munka, Itt, a Zala megyei egyesület egy fantasztikusan nagy és szép munkával, a jurta elkészítésével bizonyította, hogy egy évig, folyamatosan miképp lehet együtt dolgozva nagy célokat elérni. A jó közösség pedig borzasztóan fontos mai, atomizált világunkban. Miért? Mert egy összetartó, jó csapatban az örömök megsokszorozódnak, a bánatok pedig veszítenek erejükből. Mai világunkban, mikor az emberek annyira magukra maradnak problémáikkal, pontosan a jól működő közösségekből tudunk új erőt meríteni.

Mire láthatunk itt jó példát?

Miként lehet történelmi hagyományainkat felújítani, a mai kor emberének bemutatni. De azt is megmutatják a darabok, hogy ezeket a technikákat, ornamentikákat miképp lehet mai, használható tárgyakon alkalmazni. Láthatjuk jeles alkotók, fazekasok, faragók, szövők munkáin azt is, miképp lehet a piac igényeit olyan módon kielégíteni, hogy ne csorbuljon a hagyomány szellemisége.

Mert miképp tudjuk hagyományainkat a jelen és a jövő számára átmenteni? Csakis úgy, ha megtaláljuk a kifejezésformáknak, funkcionak, az ornamentikának azt a szintézisét, mely mai, mai igényeket tud kielégíteni, korszerű szín- és ízlésvilág mentén, őrizve a tradíció értékeit. Mi kell ehhez? Az, hogy kezünkben, szemünkben, agyunkban és szívünkben legyen mindaz, amit át szeretnénk emelni. Sokszor mondjuk, hogy a kevesebb több. Mit is jelent ez? Nem egy tárgyon kell felvonultatnunk összes tudásunkat. Tudásunknak az a lényege, hogy tudjuk a mértéket. Néha elég egy jel, egy forma, melyet biztos kézzel, jó szemmel helyezünk el.

És kell a szellemiség, mint egy mankó, mely vezeti kezünket, mely egy tárgy megszületéséhez, tervezéséhez nélkülözhetetlen. Hogy azonosulni tudjunk és benne éljünk abban a kultúrában, amiből merítünk, mert sok mester

keze és munkája akkor bicsaklik meg, mikor nem érti a tárgyak készítésének lényegét, csupán ötletet merít, vagy megpróbál piacot kiszolgálni.

Lássuk be, ez a legnehezebb. Ebbe, ennek a gondolkodásmódnak a hiányába haltak bele háziipari szövetkezeteink, akik olyan szuvenír ipart és kereskedelmet folytattak, mely hamis volt, s melyre már a legkevésbé sem mutatkozott igény. És nem szabad elfelejteni, a mesterségbeli tudást, mint alapot, hiszen hiába a jó ötlet, ha szétesik a szék, nehéz a csupor és girbegurba a szőnyeg széle.

Ezen a kiállításon találkozunk a történeti anyagon, más tájak hagyományainak feldolgozásán túl a kisebb haza, Zala kézműves kultúrájával is. Ezt nagyon fontosnak tartom, hiszen a kis táj, a saját környék tradíciójának felelevenítése elsősorban a helyi alkotóknak jelent kihívást. Hiszen hagyományaink megőrzése ugyan kulturális feladat, de azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy ebből meg is kellene tudni élni.

A turizmus pedig ebben tud partner lenni. A turista ugyanis nem saját ízeit, nem a tömegkultúrát akarja megvásárolni, hanem azt az egyedit, ami őt azon a helyen megfogja, azt az élményt szeretné otthon is viszontlátani. S itt beszélni lehet a helyi ételektől, ízektől a tárgyakig, mellyel megterítették az asztalt, felszolgálták az ételt, esetleg már abban tárolták - gondolok itt pálinkás butéliákra, lekváros szilvkékre, tökmagolajos edényekre, de folytathatnám a sort, milyen tárházai lehetnek a helyi tradícióra alapuló ajándék- és áruválasztéknak.

Egy dolog viszont nagyon fontos. Ehhez együttgondolkodás, összefogás szükséges. S nem szóltam még a hímző körökről, melyek vezetői évtizedek óta kitartó lelkesedéssel gyűjtik össze az anyagokat, s akik időről időre fantasztikusan színes darabokkal lepnek meg minket.

Mindannyian ismerjük Győrffy István század eleji gondolatát, mely szerint a nyugat nem arra kíváncsi, amit mi átveszünk tőlük, hanem arra, amivel mi tudjuk gyarapítani azt. Ez pedig nem más, mint saját kulturális örökségünk, érintetlenül maradt szép tájaink, falvaink, szokásaink, hagyományaink, melyek értékét megőrizve-ápolva-továbbadva újra és újra az utánunk következőknek, mások és magunk

öröme, gyarapítására tudunk fordítani.

Egy nép kultúrája akkor marad fenn, ha nem csak múzeumokban, tájházakban, gyűjteményekben őrizve találkozhatunk vele, hanem még művelhetjük ezt.

Sok, nálunk gazdagabb nép - új hagyományokat talál ki, mert már elfelejtette a régit, de érzi, szüksége van rá.

Nekünk itt e hatalmas örökség, kincsestár, él-

Részlet a Zala Megyei Népművészeti Egyesület Kiállításáról

Szerelmi pokolra szállás – Æ la M óricz Zsigmond

Forgách András : Tercett című darabjának bemutatója a zalaegerszegi Gönczi Ferenc ÁMK és Közép- Európai Kulturális Intézet Kamaraszínpadán

Ismert művésztől (főként íróról) darabot írni mindig kockázatos. Ha mégis létrejön a mű, jó oka lehet a szerzőnek, hogy épp egy ilyen személyt választott hősül. Forgách András - aki vérbeli színházi ember, író, dramaturg és műfordító - nem véletlenül nyúlt témáért Móricz életének egy kínos, a klasszikus szoboralakot beárnyékoló, ma már jórészt feledésbe merült epizódjához. (Legalábbis szerintem.) Egyfelől joggal vélhette úgy, hogy Móricz életművét beskatulyázták a népi irányzat szűkös és egyoldalú fakkjába. Holott épp ebben a korsz-

kában megpróbált tájékozódni a modern, lélektani ábrázolás felé. Másfelől: ami Móricz és felesége, Janka között lejátszódott 1923-tól 1925-ig, az valódi dráma. Hisz a húsz éves házassági viszony elfogadott, de soha meg nem szokható, kényszerekkel terhelt kisszerűségébe belépett a végzet asszonya, az ünnepe, önérzetes színésznő, Simonyi Mária. S máris létrejött a "tercett", a hármas, az a bizonyos szerelmi háromszög, amelyből lehetetlen szabadulni. Mert ez a darab egy végzetesen fellobbanó szenvedély története is, a hűség és hűtlensége, a küzdelemé és az elfogadása. S ebben a "teremtésben" egy vesztes van: a Móriczot magához láncolni akaró okos, lelkiismeretes nő, Janka. Az 1924 januárjában, a Búzakalász bemutatóján, Renaissance Színházban született érzelmi lázadás szétzilálta a gondosan építgetett családi fészket, a három kislány otthonát. S azt a magánmítoszt, amit Janka ábrándozott össze magának a nélkülözhetetlen írófeleség szerepéről. ("Az élet vonala ott kezdődött ma-

jünk vele!
Elhangzott a Gönczi ÁMK-ban március 29-én.

Mária könnyed, erotikus, elfogadó... (Újhelyi Kinga, Vass Gábor)

gasba ívelődni, mikor egymásba forrtunk, s az én életem megszűnt külön élet lenni, hogy a maga életének részese legyen." - Idézi Móricz Virág az Anyám regénye 319. lapján, egy beszélgetésrekonstrukció alapján.)

A szereposztás sem lehet kétséges - Móricz maga írja le egy helyütt - a Szép, a Jó és a Gonosz küzdelme ez, egymásért, egymás ellen. (Nem kétséges, ki volt köztük a Gonosz. Erre utal a darabban Móricz utolsó mondata, Janka öngyilkossága után: "Mária, most imádkozzon értem!") A szöveg kidolgozásához Forgách András bőven meríthetett a fennmaradt dokumentumokból: levelekből, naplójegyzetektől, Móricz Virág életrajzi regényeiből. S természetesen nem hagyható ki a nagy trouvaille: a színpad a színpadon, amikor egymásba olvadnak a nézőtéri páholy és a színpad "szereplőinek" párbeszédei. Amikor az író és felesége visszahallja életbeni szavaikat a nyilvánosság, a közönség előtt. Marakodásuk, keserű számonkéréseik kis- és nagymonológját, azt a sértegetésekkel és vádaskodásokkal teli replikát, ami közöttük folyt, végszó nélkül, befejezhetetlenül, az adok és kapok logikája szerint. S most történelmi vagy jelen idejű kosztümökbe öltözött másuk, tükröképük szembesíti őket önmagukkal. Igen,

ez már valamiféle öngyötres, önmarcangolás - a férfi és nő (örök) küzdelme a felülkerekedésért. A behódolásért.

A darab 23 jelenete, képe sűrűn változtatja egymást. Forgách András arra törekedett, hogy a háromszereplős darab feszültségét mindvégig fenntartsa. A hűség (nyilatkozatok) már-már megalázó magyarázkodását követik a lázadó férj (immár férfi) vulkanikus áradású szerelmi vallomásai. Huszonegy év "elfojtása" tör ki itt, tör utat magának. S nyomon követhetjük, amint a főhős (aki egyben pályája csúcán lévő író) mind jobban belebonyolódik ebbe a feloldhatatlan érzelmi csapdába. Janka makacs, hisztérikus ragaszkodása, öngyilkossággal való fenyegetőzése, Mária könnyed, erotikus, elfogadó (csábító) gesztusai és (látszólagos) elutasító, lemondó viselkedése félelmetes erőteret hoz létre a szövegben is. Az érzelmi libikóka annál is félelmetesebb, mert rendkívül kiszámíthatatlan a szereplők reakciója, mintha pszichoanalitikus kezelésnek lennének tanúi, az ösztönvilág, a mélytudat elfojtott indulatai csapnak össze. Miközben hosszas levélrészletek idéződnek fel, dialógusok és monológok hangzanak el, kapcsolódnak egymásba, ez az erőter mindvégig ott vibrál a levegőben. S e nélkül a feszültség

nélkül bizony csak irodalmi kompilláció az egész, mesterkélt szöveghalmaz.

Hogy nem egyszerű ennek az "erőtérnek" az érzékeltetése - ami nélkül a darab szétesik mozaikjaira, unalmassá, követhetlenné válik - , azt jelzi az 1993-as előadás a Kolibri Színházban, Czeizel Gábor rendezésében - mely a hírek szerint nem aratott túl nagy sikert. Amikor Merő Béla vállalkozott az újbóli színrevitelre a Zalai Nyári Színházak Kht és a Veszprémi Petőfi Színház közös produkciójában, nyilván az a feladat lebegett a szeme előtt, hogy a különleges drámai erőter megteremtődjék. Hogy a vibráló, gyors váltások ne kioltják, hanem felerősítsék egymást. Mi kellett ehhez? Először is három kiváló színész. Akik a puritán, jelzésszerű díszletek közé a teljes élet melegét, hitelességet képesek behozni a színpadra gesztusaikkal. Talált is ilyeneket, a Jankát alakító Kolti Helgát, Simonyi Mária szerepére Újhelyi Kingát, s az író alakjának felidézésére Vass Gábort. S kellett a dramaturgiai koncepció, a hangsúlyok kiválasz-

tása, a jelenetek felépítése. A megfelelő (rövidített) szövegváltozat. Mindezek megoldása és az intenzív próbafolyamat után január 22-én, a Gönczi Ferenc ÁMK felújított kamaraszínpadán megtekinthettük az előadást. A nézőtér "ráérezte" a darabra, s lélegzetvisszafojtva figyelte ezt a különleges csatározást, mely egyre tragikusabb színekkel dúsulva haladt a végkifejlet, Janka öngyilkossága felé.

A két ágy - helyesebben Janka hitvesi (kórtermi) ágya és a Simonyi Mária öltözői kanapéja - uralja a színpadot. A szerelem és a halál helyszínei. Az egyik fehér, tisztaságot áraszt, a másik színes, díszes, a csábítások és csábulások jelképe. Móricz robusztus, sodró lendületű egyénisége - Vass Gábor pontos, erőteljes alakításában - e két pont között cikázik, majd később csak vergődik, egészen a térdrogyásig.

Már a nyitány megdöbbentő, súlyos előzményektől terhes: az új Móricz-darab, a Búzakalász bemutatója után Janka sértődötten távozik, nem vesz részt az előadást követő ban-

Huszoney év "elfojtása" tör ki itt, tör utat magának... (Kolti Helga, Vass Gábor)

ketten sem, mert szerelmi vallomást vél kiolvasni a főhős, Endre szavaiból (a női főszereplő, Márta szerepét Simonyi Mária játssza). A helyzet valóban így áll: a szerelmi vallomás az öltözőben is megismétlődik. A későn megtérő író ébren találja Jankát, aki kéziratai között "bizonyítékot" keres a férje hűtlenségére. A párbeszédéből kiderül: bizony itt már mindennek vége, mindegyik fél önigazoló érveket keres - a másik ellen. Janka iszonyú, sértő vádaskodása kifordítja magából a szerelmét bizonygató író: fejjel rohan az üveges szekrénybe. Bár nem sérül meg, az üveg darabokra törik. Ez akár jelképes is lehet, valami itt össze nem illeszthetően széttört. A későbbi idilli jelenet - a kéziratok tépkedése, az utolsó egymásba kapaszkodás fájdalmasan szép pillanatai - csak múltó epizód, Móricz (belül) már tudja, neki távoznia kell. S így is tesz. Elhagyja - először - Jankát, a családját. Miskolcra keltezett levelei áradó, kétségbeesett vallomások - a jóval fiatalabb színésznőnek. Valójában pokoljárás ez: elsősorban Móricz és Jankáé. Ahogy az írói megkapja a színésznőt - nem is túl hosszas ostrom után - Janka összeomlik. Húsz év után azért még vannak időleges eszközei, hogy férjét visszatérésre bírja. Móriczban is kétségek dúlnak, egy engesztelő karácsony estén, utoljára megpróbálja elfogadtatni magát, barátait, írói temperamentumát Jankával. Azonban Janka többet követel: szakítást a színházzal. ("Mondja, miért ír színdarabot? Hisz maga nem drámaíró.") Már már rendbe jön minden, a szerelmi láz elcsitulni látszik, amikor a Vadkan Vígszínházi premierjére előkerül az a bizonyos "fehér selyemruha", melyet kihívóan Simonyi Mária visel. Móricz azonnal megérti: most a végzetes nő provokálja, hívja őt táncba. S ennek a kísértésnek nem tud ellenállni.

Következik az újabb, debreceni menekülés - valójában Móricz írói habitusának "kimentése" ebből a munkaképtelenségre kárhóztató milióból. Innen már nincs visszatérés. Az író úgy érzi, Janka öngyilkos zsarolása és fenyegetőzése élete értelmét teszi tönkre, munkakedvét, írói ambícióit kérdőjelezi meg. Az első, figyelmeztető öngyilkosság tortúrája, kórházi beszélgetése, a nyilvánosság vádjai - ezt mind el kell viselnie az írónak. Janka "rendes életet" követel. Móricz válasza: "Mi a rendszer élet? Hogy többet egy betűt se írjak?" Igen, ezt a szakadé-

kot már nem lehet átbeszélni. Móricz levele Simonyi Máriának, s a hozzá mellékelte egyfelvonasos, a Fehér selyemben - válasz a bemutatón viselt, kihívó ruhakölteményre. A válasz - igen. Janka megérzi: a játszma elveszett. De azzal teszi még elviselhetetlenebbé távozását, hogy kegyetlen búcsúlevelet hagy hátra. "Míg én élek, maga nem tud szabadulni attól, hogy adósa valakinek, és ezt miattam nem törlesztheti le...miattam nem mehet el...ez mind csak képzelt düh és képzelt ügy, képzelt vágy...és kép-

zelt szerelem. A valóság, a maga élete, ez mind, mind csak én vagyok. De ezt csak életem árán hiszi el..."

Janka bosszúját nem enyhíti Móricz záromondata: "Mária, most imádkozzon értem!"

Kolti Helga a szerelmébe (múltjába) kapaszkodó, azt számon kérő, majd mind inkább kétségbeesett asszony szerepét mértéktartással, de hatásosan jelenítette meg. Nem hiányzott alakításából az erkölcsi nemesség sem, amiért kénytelenek vagyunk Jankát önpusztító áldozatában is tisztelni. Az élet csapásait göggel fogadó lélek az utolsó pillanatig küzd akaratának érvényesítéséért, hideg fővel, tudatos

elszántsággal választja a halált. Újhelyi Kinga Simonyi Máriát illúziókeltően állította színpadra, elhittük neki a vonzó nőt (és a csábító nőtényt), s remekül ábrázolta azt a lelki folyamatot, amelynek során a könnyed viszonyból egy számára is mind fontosabb lelki kötődés lett. Ahogy egyre inkább partnere, elfogadója, csupán az intimitás finom kis jelzéseivel élve, Móricz elementáris szenvedélyének. Végül a legnagyobb dicséret Vass Gábort illeti: az ő alakítása nélkül összeroskadt volna az előadás, nem kapja meg azt a bizonyos felfokozott érzelmi aurát. A néhány jól etalált külsődleges vonás - a jól ismert bajusz, a hátrafésült haj, a dörmögő hangszín (Janka gyakran szólította férjét "medvécskémnek") - már képes volt elénk idézni Móricz közvélekedésben is jelen lévő alakját. Am ezen a hitelességet árasztó megjelenítésen túl képes volt eljátszani a számára is felfoghatatlanul fellobbant szerelem csapdájába esett, idős

férfit, a menny és pokol végleteit pillanatonként megélt embert. Ahogy lassan kiformalódik - önmaga előtt is -, hogy írói elhivatottsága a tét, meghozza magában a döntést, a szakítást Jankával, bár tisztában van ennek szörnyű következményével. Telefonmonológja - mely íróilag is bravúr - a maga sokszólamúságával az előadás egyik csúcspontja. Összességében egy jól működő színházi vállalkozásnak és felkavaró estnek lehettünk tanúi. Merő Béla rendezése a maximumot hozta ki a szünet nélkül játszott darabból. A Szép, a Jó és a Gonosz bennünk élő hármassága (örök emberi tulajdonságok), variálódása talán némi önvizsgálatra is serkentett. Karay Lajos egyik verssora jut eszembe végsőként: "hogyan szép a szép, akkor is, ha csúnya."

Pápes Éva

Merő Béla rendezése a maximumot hozta ki a szünet nélkül játszott darabból...
(Újhelyi Kinga, Vass Gábor, Kolti Helga)